

La vivència de la sexualitat als centres de justícia de Catalunya

The experience of sexuality in penal institutions in Catalonia

Raquel Robalo Píriz¹ i Anna Vidal Mena²

Resum

L'article s'ha plantejat tenint en compte la normativa pròpia del context de justícia i des d'una perspectiva de drets. Tot i que la persona roman privada de llibertat, continua formant part de la societat, per la qual cosa la seva vinculació amb l'exterior és fonamental en el seu procés de reinserció.

Els centres duen a terme un seguit d'actuacions per garantir els drets a la salut sexual i reproductiva de la població internada, que abasten diferents nivells: el normatiu, amb una regulació específica per a les comunicacions íntimes i l'educatiu, centrat en l'educació afectiva i sexual.

El repte en aquest context és l'equilibri entre norma i drets, entre la necessitat de control i la necessitat de créixer pròpia de la condició humana. Són espais de reflexió imprescindibles centrats en l'afectivitat, la sexualitat i el respecte que ajudin a sensibilitzar sobre la importància d'aquests temes.

Paraules clau: Reinserció, internament, regulació, comunicacions íntimes, educació afectiva i sexual.

Per citar l'article: ROBALO PÍRIZ, Raquel i VIDAL MENA, Anna. La vivència de la sexualitat als centres de justícia de Catalunya. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, agost 2016, n. 208, pàgines 131-142. ISSN 0212-7210.

¹Treballadora Social de la Unitat de Recursos Comunitaris del Servei de Medi Obert i Serveis Socials. rrobalo@gencat.cat

²Psicòloga a la Unitat de Programes i Innovació de la Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i de Justícia Juvenil. anna.vidal@gencat.cat

Abstract

The article takes into account the regulations intrinsic to the Justice field from the rights perspective. Even though the person is deprived of liberty, he or she continues to be a part of the society and therefore his or her link with the outside world is essential for the reintegration process.

Penal institutions carry out a series of actions to ensure the rights related to sexual and reproductive health of the inmate population by covering two different levels: legally, with a specific regulation for intimate communication, and educationally, working on affective and sexual education.

In this context the challenge is the balance between rights and rules, between the need for control and the need to grow, that is essential to the human condition. It is fundamental to ensure spaces for reflection focusing on affection, sexuality and respect to help raise awareness on the importance of these issues.

Key words: Reintegration, inmate, regulation, intimate communications, affective and sexual education.

1. El context de justícia

La referència als centres de justícia de Catalunya té a veure amb els **establiments o centres penitenciaris** i els **centres per a menors i joves de justícia juvenil**, destinats ambdós a l'execució de penes i mesures privatives de llibertat i a la custòdia preventiva.

L'ingrés d'una persona a un centre de justícia pot ser com a detingut, com a pres o com a penat i requereix del corresponent manament de l'autoritat competent (ordre de detenció, manament de presó). Al capítol de drets i llibertats de la Constitució espanyola es recull que la finalitat dels centres de justícia és la **reeduació** i la **reinserció social** de les persones internades. A més a més, la normativa bàsica penitenciària ho desenvolupa com un dels seus principis inspiradors. Tenint en compte aquests principis, a banda de la part de control, els centres de justícia també han de garantir el tractament penitenciari i l'actuació educativa institucional necessària per aconseguir que la reeduació i la reinserció esdevinguin una realitat.

La diferent denominació dels centres de justícia com a centres penitenciaris o centres per a menors i joves de justícia juvenil està relacionada amb la importància de l'edat de la persona infractora, en coherència amb la legislació reguladora de la responsabilitat penal. La *Llei orgànica 1/2015, de 30 de març, per la qual es modifica la Llei orgànica 10/1995, de 23 de*

A banda de la part de control, els centres de justícia també han de garantir el tractament penitenciari i l'actuació educativa institucional necessària per aconseguir que la reeduació i la reinserció esdevinguin una realitat.

novembre, del Codi Penal, defineix, entre d'altres punts, els tipus de delictes subjectes a pena com a conseqüència de la infracció penal. A partir d'aquí, el marc normatiu bàsic del sistema penitenciari espanyol i, per tant, el que emmarca la part relativa a la **responsabilitat penal** de les persones majors d'edat, és la **Constitució espanyola**, la **Llei orgànica General Penitenciària** i el seu **Reglament Penitenciari**. Per tant, els **establiments o centres penitenciaris** són els centres de justícia destinats a la població penitenciària que es considera adulta i que ha de complir penes privatives de llibertat o està en situació de custòdia preventiva (en espera de judici).

En el cas dels menors d'edat, a Espanya s'estableix als catorze anys el límit mínim per exigir la **responsabilitat penal** als menors. La llei d'àmbit estatal és la **Llei orgànica 5/2000, de 12 de gener, reguladora de la responsabilitat penal dels menors** i la d'àmbit autonòmic, la **Llei 27/2001, de 31 de desembre, de justícia juvenil**. Aquesta segona, incidint novament en la importància de l'edat de la persona infractora i en la part educativa de la intervenció feta des de justícia, estableix la diferenciació entre menors (entre catorze i disset anys) i joves (divuit anys o més). En aquest cas, els **centres per a menors i joves de justícia juvenil** són els centres de justícia destinats al grup de menors i joves que han de complir mesures privatives de llibertat, siguin cautelars o fermes, imposades pels jutges de menors.

El temps màxim que una persona pot restar internada a un centre de justícia i el règim de vida amb què ho estigui (tancat, ordinari i obert, en el cas dels adults i, tancat, semiobert i obert, en el cas dels menors i joves) depèn de diverses variables, com ara la infracció penal comesa, l'edat en què s'ha comès o altres circumstàncies personals. La **Llei orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del codi penal**, estableix un màxim de vint anys, que contrasta amb la temporalitat de les mesures dels menors i joves infractors, establint un màxim de temps per als internaments tancats que oscil·la entre vuit i deu anys (per a majors de setze anys i en els casos on hi ha pluralitat d'infraccions).

Aquesta primera aproximació al context de justícia fa palesa la **importància de l'edat** i, per tant, del moment evolutiu de cada individu, que es tradueix en diferències significatives.

- Marc legal i normatiu específic per als majors i menors d'edat.
- Centres de justícia que es designen i es configuren de manera diferent segons siguin destinats al compliment de penes (establiments o centres penitenciaris) o al compliment de mesures privatives de llibertat (centres per a menors i joves de justícia juvenil).
- Internaments tancats per al compliment de penes i de mesures privatives de llibertat amb durades significativament diferents (màxim de vint anys per als adults i màxim de sis a deu anys per als menors d'edat).

A més a més de la diferenciació que estableix el marc legal atenent a l'edat de la persona infractora, la normativa de funcionament dels centres de justícia també regula altres aspectes que tenen a veure amb la separació interior de les persones.

- Espais diferenciats en els centres penitenciaris per a homes amb edats compreses entre els vint-i-un i els vint-i-cinc anys, com ara el Centre Penitenciari de Joves a La Roca del Vallès.

A més a més de la diferenciació que estableix el marc legal atenent a l'edat de la persona infractora, la normativa de funcionament dels centres de justícia també regula altres aspectes que tenen a veure amb la separació interior de les persones. Per tant, una segona aproximació al context de justícia es pot fer en relació als criteris de separació dels centres atenent a l'edat i també al **sexe**. Això comporta l'existència de mòduls de residència destinats als homes i mòduls de residència destinats a les dones, sigui en un mateix centre, sigui en centres específics per a dones.

- Espais específics per a dones, com ara el Centre Penitenciari de Dones Barcelona. Disposa d'una unitat de mares en què es prioritza la relació directa i la convivència mare-fill o filla fins que tenen tres anys d'edat (preval el dret del nen d'estar amb la mare sense que sigui possible que ho faci amb el pare).
- Espais diferenciats en un mateix centre de justícia destinats a les dones (unitats de residència separades), com la del centre penitenciari Brians 1 o el centre educatiu Can Llupià.

La pèrdua de llibertat que per a una persona implica l'internament en un centre de justícia es pot analitzar des de diferents nivells. Un primer nivell d'anàlisi es pot fer tenint en compte el règim de vida. Un internament en règim obert, el menys restrictiu, permet a la persona desenvolupar les seves activitats quotidianes a l'exterior (recursos formatius, laborals, ús de la xarxa comunitària, relacions familiars), mentre que un internament en règim ordinari o tancat, obliga a la persona a fer aquestes activitats a l'interior del centre.

Un segon nivell d'anàlisi en relació a la pèrdua de llibertat està relacionat amb la pròpia estructura i organització del centre. Tant en els establiments penitenciaris com en els centres per a menors i joves de justícia juvenil on es compleixen penes o mesures privatives de llibertat, els espais per a la vida quotidiana es configuren segons el tipus d'establiment. Hi ha centres amb una configuració arquitectònica més oberta o tancada que d'altres, fet que condiciona l'activitat i la vida de les persones internades. Els espais i els temps per al descans, l'alimentació, el treball o les relacions personals, entre d'altres aspectes, estan subjectes al funcionament institucional. Els centres amb una configuració més tancada presenten característiques d'una institució total en la mesura que les activitats de les persones internades es desenvolupen dins de la institució, amb una dinàmica organitzativa i reguladora pròpia. Per tot això, el disseny arquitectònic d'aquests centres és

un element clau en el procés de resocialització i recuperació de la persona que resta internada i ha de contrarestar, en la mesura que sigui possible, els efectes negatius de l'internament, facilitant espais adequats i diferenciats per a cada un d'aquests aspectes.

Aquestes activitats són majoritàriament compartides amb persones no triades i, a més a més, regulades i programades per la institució, tant pel que fa als horaris, la freqüència o els espais. Això comporta un procés de "desresponsabilització" de l'individu davant determinades decisions que, dins del centre, ja no té possibilitats de prendre.

2. L'àmbit de la sexualitat

El concepte de **sexualitat** que utilitzen les organitzacions internacionals que treballen en salut sexual i reproductiva és el reconegut per l'Organització Mundial de la Salut, que la defineix com "Un aspecte central de l'ésser humà, al llarg de la seva vida. Abasta al sexe, les identitats i els rols de gènere, l'erotisme, el plaer, la intimitat i la reproducció. La sexualitat es viu i s'expressa a través de pensaments, fantasies, desitjos, creences, actituds, valors, conductes, pràctiques, rols i relacions. Tot i que la sexualitat pot incloure totes aquestes dimensions, no totes elles s'experimenten o s'expressen sempre. La sexualitat està influenciada per la interacció de factors biològics, psicològics, socials, econòmics, polítics, ètics, legals, històrics, religiosos i espirituals".

Partint d'aquesta definició, s'entén que la sexualitat inclou tot un conjunt de matisos i dimensions de la persona que interactuen a diferents nivells i que cal tenir molt presents per no reduir la idea de sexualitat a simples comportaments que han estat socialment construïts. D'altra banda, l'OMS considera la **salut sexual** com un "estat de benestar físic, mental i social en relació amb la sexualitat. Requereix un enfocament positiu i respectuós de la sexualitat i de les relacions sexuals, així com la possibilitat de tenir experiències sexuals plaents i segures, lliures de tota coacció, discriminació i violència".

Finalment, destacar la relació entre aquesta concepció de salut sexual i el concepte de **drets sexuals**, els quals abasten certs drets humans que ja estan reconeguts en les lleis nacionals, documents internacionals de drets humans i altres declaracions de consens. Els drets sexuals inclouen el dret de totes les persones, lliures de coerció, discriminació i violència, entre d'altres, a un bon nivell de salut sexual; a cercar, rebre i difondre informació relacionada amb la sexualitat; a l'educació sexual; al respecte per la integritat física; a l'elecció de parella o a decidir ser sexualment actiu o no.

El disseny arquitectònic d'aquests centres és un element clau en el procés de resocialització i recuperació de la persona que resta internada i ha de contrarestar, en la mesura que sigui possible, els efectes negatius de l'internament, facilitant espais adequats i diferenciats per a cada un d'aquests aspectes.

La sexualitat inclou tot un conjunt de matisos i dimensions de la persona que interactuen a diferents nivells i que cal tenir molt presents per no reduir la idea de sexualitat a simples comportaments que han estat socialment construïts.

2.1. Les comunicacions íntimes als centres de justícia

Regulació d'un dret

Com a subjecte de dret, qualsevol persona que resta internada a un centre de justícia continua formant part de la societat amb tot el que això comporta.

Com a subjecte de dret, qualsevol persona que resta internada a un centre de justícia continua formant part de la societat amb tot el que això comporta. Per tant, s'ha de facilitar que pugui continuar mantenint els lligams amb l'exterior (el barri, la comunitat, associacions) i amb aquelles persones que per a ella són significatives.

En el context d'institució total que comporten els centres, la comunicació i la vinculació amb l'exterior són elements d'especial rellevància per a la reinserció social. Així doncs, aquesta comunicació amb l'exterior també parteix d'un enfocament educatiu, que es complementa amb l'inicial per garantir un dret.

Les comunicacions amb l'exterior, dins del centre de justícia es poden fer a través de comunicacions orals, escrites i telefòniques o de comunicacions íntimes, familiars i de convivència

Les comunicacions amb l'exterior, dins del centre de justícia es poden fer a través de comunicacions orals, escrites i telefòniques (no és possible el contacte físic directe perquè la interacció es fa a partir de trucades telefòniques, cartes o a l'espai del locutori) o de comunicacions íntimes, familiars i de convivència (és possible el contacte físic directe). Aquesta darrera opció permet que la relació personal amb algú de fora es faci en un espai específic i preservat per garantir la intimitat de la trobada. Així ho recull, a nivell més ampli, la *Llei orgànica General Penitenciària* (article 53) i la *Llei orgànica 5/2000, reguladora de la responsabilitat penal dels menors* (article 56).

L'equip directiu o l'equip multidisciplinari són els responsables de valorar les sol·licituds trameses per les persones inter-

nades, atenent a la normativa específica que ho regula. El *Reglament Penitenciari* contempla el dret a les relacions personals i íntimes amb persones de l'exterior, el que inclou tant familiars com *cònjuges o properes*. Aquests vincles s'han d'acreditar amb la documentació corresponent. En el cas dels cònjuges, si no hi ha cap document que certifiqui la unió de les dues persones (matrimoni o relació de convivència o afectivitat), caldrà que les persones interessades realitzin prèviament un mínim de comunicacions orals per poder-hi accedir a les íntimes. La periodicitat mínima d'aquestes comunicacions és d'una al mes, amb una durada màxima de tres hores.

És en aquest espai de trobada i comunicació íntima on és possible que les persones puguin experimentar una dimensió de la seva sexualitat, que es viu i s'expressa a partir de les pràctiques sexuals. Com a concepte, les pràctiques sexuals no es defineixen a cap document intern en el que es regulin les comunicacions íntimes dins dels centres però, per a la redacció d'aquest article, hem considerat important poder-ho concretar. Prenent com a punt de partida la idea de sexualitat reconeguda per l'OMS i a la que ja s'ha fet referència a l'apartat anterior, es considera una **pràctica sexual** qualsevol contacte íntim que la persona fa amb el seu cos per obtenir i/o donar plaer.

Les **comunicacions amb l'exterior, fora del centre de justícia**, es poden fer a partir de **sortides programades**, que requereixen l'acompanyament d'un professional, o a partir del **permisos de sortida**, que no requereixen d'aquest acompanyament. L'equip multidisciplinari valorarà la conveniència de fer-ho amb una o altra modalitat tenint en compte les característiques i l'evolució de cada cas, així com els criteris específics a la normativa.

Els permisos de sortida, com a eina educativa essencial en el procés de reinserció, han de tenir en compte el treball previ de planificació i el treball de recollida en el moment del retorn, tant amb la persona internada com amb la seva família o el recurs d'acollida.

El **treballador social**, com a professional de l'equip multidisciplinari, fa l'avaluació i el seguiment de les dades socials i de l'entorn de la persona internada. Pel paper fonamental que té la família en el procés de reinserció de la persona que resta a un centre de justícia, la vinculació que s'estableixi amb el treballador social de referència i el treball conjunt amb l'entorn comunitari, són aspectes fonamentals per a les dinàmiques familiars i el treball educatiu amb cada cas. Tenint en compte això, els tres àmbits en què es desenvolupa la intervenció del professional del treball social són complementaris i parteixen d'una visió individualitzada, alhora que global (retorn a la comunitat).

- **Individual**, amb la intervenció adreçada a la persona interessada.

És en aquest espai de trobada i comunicació íntima on és possible que les persones puguin experimentar una dimensió de la seva sexualitat, que es viu i s'expressa a partir de les pràctiques sexuals.

Els tres àmbits en què es desenvolupa la intervenció del professional del treball social són complementaris i parteixen d'una visió individualitzada, alhora que global (retorn a la comunitat).

- **Familiar**, amb actuacions amb la família i l'entorn relacional.
- **Comunitari**, amb actuacions de relació i coordinació amb equips propis de la xarxa comunitària.

Finalment, pel que fa a la regulació del dret a les *comunicacions íntimes*, fer novament esment a la **importància de l'edat** i a les **particularitats de determinats col·lectius**, amb una instrucció específica per garantir aquest dret. Aquest és el cas, per exemple, de les persones comunicants **majors de setze anys i menors de divuit**, que necessiten una autorització escrita dels seus pares, tutors o representants legals per poder fer comunicacions íntimes del menor amb la persona internada, amb qui manté una relació afectiva estable. A més a més, un professional de l'equip mèdic del centre informarà prèviament sobre els mètodes anticonceptius i proporcionarà un preservatiu masculí.

En el cas del col·lectiu de persones **transsexuals** que resten a un centre de justícia, hi ha un seguit de regulacions i actuacions amb l'objectiu de garantir els drets que la llei reconeix a les persones transsexuals. Això implica, d'una banda, que des dels centres es defineixi i es vetlli pel compliment dels criteris de separació interna que garanteixin la no discriminació d'aquestes persones i, d'altra banda, que sigui possible que les persones transsexuals exerceixin el seu dret al canvi registral de nom.

En el cas de les persones víctimes de delictes de violència masclista, les restriccions quant a les comunicacions íntimes estan enfocades a la protecció, evitant situacions de risc. Això implica que a les persones que resten a un centre de justícia per aquest tipus de delicte i/o sobre qui s'hagi dictat una resolució judicial amb mesures de protecció vers la víctima, no se'ls autoritzaran comunicacions amb la víctima fins que la mesura no finalitzi o es modifiqui.

2.2. Educació afectiva i sexual als centres de justícia

La salut integral d'una persona inclou el desenvolupament ple i harmònic de la seva sexualitat. Perquè es pugui assolir i mantenir la salut sexual, és imprescindible respectar i complir els drets sexuals de les persones. L'enfocament de Drets Sexuals i Reproductius és relativament nou en la literatura jurídica i institucional de l'Estat espanyol, per la qual cosa la majoria de lleis no en fan referència explícitament.

Quan parlem d'**educació afectiva i sexual** estem parlant d'un dret fonamental de totes les persones. Els Drets sexuals i Reproductius són part indissoluble dels Drets Humans i, un d'ells és el dret a la informació i a l'educació sexual i afectiva:

"Totes les persones, sense discriminació, tenen dret a l'educació i informació de manera general i a l'educació integral en sexualitat, així com a la informació necessària i útil per a

Perquè es pugui assolir i mantenir la salut sexual, és imprescindible respectar i complir els drets sexuals de les persones.

exercir plenament la seva ciutadania i igualtat en els dominis privats, públics i polítics.

Totes les persones tindran accés a la informació relacionada amb la sexualitat, que podran obtenir a la seva comunitat, en el sistema escolar o dels proveïdors de serveis de salut, en llenguatge comprensible i que inclogui informació sobre els mitjans per garantir la salut sexual i reproductiva, i quan el comportament sexual es convertirà en reproductiu."

Els centres de justícia han de vetllar perquè es garanteixi el dret a la informació i a l'educació sexual i afectiva i, per tant, el dret a la no discriminació de les persones que resten internades. En el cas de la població jove, les oportunitats formatives i educatives prenen especial rellevància ja que el treball de sensibilització i prevenció és essencial durant aquest període evolutiu.

Per això els centres de justícia han de disposar les condicions necessàries per oferir, entre d'altres activitats formatives i programes de tractament, les que aborden directament l'**educació sexual i afectiva**. Algunes d'aquestes activitats estan adreçades a la població internada en general, com ara el **programa d'educació per a la salut**, dut a terme pels educadors i educadores socials dels centres, en molts casos en coordinació amb els professionals sanitaris. Aquest programa també inclou sessions informatives i de sensibilització que són plantejades amb formats diversos (tallers, jornades).

A més d'aquestes activitats adreçades a la població internada general, n'hi ha d'altres que són específiques, sigui pel grup al que van dirigides (dones, joves, menors), sigui per l'especialització que requereix el seu abordatge (violència, preparació per a la vida en llibertat, drogodependències). Els responsables de dur a terme les activitats específiques són els professionals dels equips propis dels centres o bé els professionals d'entitats o associacions externes especialitzades.

Una possible classificació d'aquestes activitats formatives i de tractament relacionades amb l'educació afectiva i sexual, es pot fer a partir dels objectius més específics que plantegen.

- Activitats per **promocionar la salut sexual i reproductiva**.
- Activitats per **promoure valors i actituds de respecte i no discriminació**.
- Activitats per **facilitar l'autoconeixement**.
- Activitats per **prevenir els riscos biològics** (ITS, VIH).

Els professionals, com a responsables de l'actuació educativa institucional, poden participar en diferents accions formatives per adquirir coneixements i actualitzar-se en temes relacionats amb la salut sexual i reproductiva. Una part de l'oferta formativa per al personal dels centres de justícia s'imparteix al Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Altra part, però, la duen a terme associacions o entitats especialitzades i els professionals també la poden sol·licitar. Tot i

així, seria bo per als professionals disposar d'una opció formativa centrada en les competències i les habilitats necessàries per treballar l'educació afectiva i sexual en un àmbit especialment complicat com és el dels centres de justícia (institució total, persones que resten internades amb problemàtiques diverses, professionals responsables de l'actuació educativa en el desenvolupament de les activitats quotidianes i específiques, etc.).

Per finalitzar aquest apartat d'educació afectiva i sexual als centres de justícia, destacar que tant important és la concreció dels objectius i continguts a treballar com l'enfocament amb què es faci. Incloure la **perspectiva de gènere** i tot el que això comporta, és un camí a recórrer que just s'està començant a fer. Actualment tots els centres penitenciaris de Catalunya compten amb la figura del professional *referent de gènere*, que té com a funcions principals vetllar per la integració de la perspectiva de gènere i generar sensibilitats en totes les actuacions que es duen a terme des d'una visió transversal.

3. Vivència de la sexualitat

Una de les conseqüències del procés d'internament a una institució total és la **pèrdua d'intimitat**.

Una de les conseqüències del procés d'internament a una institució total és la **pèrdua d'intimitat**. Des del punt de vista emocional, la convivència forçada amb la resta de persones internades és un dels efectes negatius propis d'aquest context. Per assolir un desenvolupament personal equilibrat, les persones necessiten moments d'intimitat per dedicar a un mateix (són habituals les sol·licituds de les persones internades per gaudir d'espais de soledat, de no-convivència). En cas que això no sigui possible, cal un esforç psicològic afegit per trobar-hi alternatives, encara més difícil en un entorn que la persona pot percebre com a violent en relació a la seva intimitat.

Altra de les conseqüències del procés d'internament és la **manca de control sobre la pròpia vida i la sexualitat**.

Altra de les conseqüències del procés d'internament és la **manca de control sobre la pròpia vida i la sexualitat**. Pel que fa a les decisions personals, igual que a qualsevol altre context, sempre hi ha una opció de tria possible. Això no obstant, les possibilitats que té la persona internada en centres de justícia de triar com viure la seva sexualitat són més limitades. Primerament, la privació de llibertat comporta la **manca de control sobre aspectes relacionats amb les pràctiques sexuals**. Com ja s'ha descrit a l'apartat anterior "Les comunicacions íntimes als centres de justícia", la normativa per garantir el dret a les *comunicacions íntimes* és aplicable a tot el conjunt de persones internades, per la qual cosa regula, alhora que limita, qualsevol procés de decisió individual implicat en la vivència de la sexualitat. Això afecta directament a les pràctiques sexuals en parella que es puguin fer al centre (consentides i dins del marc normatiu), atès que el lloc específic, la durada i la periodicitat, són elements prèviament definits i regulats.

Igual que pot passar a altres espais de relació interpersonal, es generen vincles entre algunes de les persones internades que sovint presenten trets de desigualtat, desequilibri, que reproduïxen les relacions de poder basades en qüestions discriminatòries per raó de sexe o per altres aspectes (expressió de gènere, origen, especial vulnerabilitat). Aquestes relacions desiguals sovint poden esdevenir un factor de desmotivació i de tensió personal per a la persona que l'està vivint, alhora que també esdevenen una font de tensió grupal que pot repercutir en la convivència del centre.

La sexualitat i la vivència que es pugui tenir en el context tancat, continua sent un tema tabú i, a nivell general, no es contempla com a element a treballar pels professionals en el procés de desenvolupament i de canvi de la persona. La relació entre la pròpia vivència de la sexualitat i aspectes com l'autoestima, la seguretat, l'emocionalitat, la necessitat de contacte físic, els vincles afectius, etc., és prou important com perquè sigui abordat obertament. Sovint però, aquestes qüestions poden quedar relegades a un segon pla atès que atenyen a vivències i emocions molt íntimes difícils d'explicitar en un context tancat (prioritat pel control i la seguretat).

Tractar aquells temes que pertanyen a l'esfera més íntima de la persona pot ser interpretat com un traspàs de límits en la relació educativa-terapèutica que no és convenient, per la qual cosa, en ocasions no s'arriba a aprofundir sobre els mateixos per la por del professional a desdibuixar aquests límits o per la sensació de pèrdua d'intimitat (professional i/o persona internada).

Igual que pot passar a altres espais de relació interpersonal, es generen vincles entre algunes de les persones internades que sovint presenten trets de desigualtat, desequilibri, que reproduïxen les relacions de poder basades en qüestions discriminatòries per raó de sexe o per altres aspectes (expressió de gènere, origen, especial vulnerabilitat).

Tractar aquells temes que pertanyen a l'esfera més íntima de la persona pot ser interpretat com un traspàs de límits en la relació educativa-terapèutica que no és convenient.

Bibliografia recomanada

- ECHEVERRI VERA, J. A. (2010). La prisionalización, sus efectos psicológicos y su evaluación. *Revista Pensando Psicología*, vol. 6, núm. 11, pp. 157-166.
- BOÓ, ELISABETH. MARTÍNEZ TORRES, JOAN A. Universitat Oberta de Catalunya. *El sistema penitenciari*. [https://www.exabyteinformatica.com/uoc/Educacio_social/Justicia_conflicte_i_educacio_social/Justicia_conflicte_i_educacio_social_\(Modul_5\).pdf](https://www.exabyteinformatica.com/uoc/Educacio_social/Justicia_conflicte_i_educacio_social/Justicia_conflicte_i_educacio_social_(Modul_5).pdf)
- TAMARIT SUMALLA, J.; SAPENA GRAU, F. Universitat Oberta de Catalunya. *L'execució de les penes privatives de llibertat. Principis penitenciaris i establiments*. [https://www.exabyteinformatica.com/uoc/Dret/Execucio_i_dret_penitenciar/Execucio_i_dret_penitenciar_\(Modul_2\).pdf](https://www.exabyteinformatica.com/uoc/Dret/Execucio_i_dret_penitenciar/Execucio_i_dret_penitenciar_(Modul_2).pdf)
- Federación Internacional de Planificación de la Familia. *Derechos sexuales: una declaración de IPPF*. 2008 http://www.ippf.org/sites/default/files/ippf_sexual_rights_declaration_pocket_guide_spanish.pdf
- ALVAREZ GODOY, K.; BARRÍA GUZMÁN, C.; MERINO PEREIRA, G. *Influencia del programa de visitas íntimas en la vivencia del ejercicio de la sexualidad de las personas privadas de libertad del establecimiento penitenciario de Puerto Montt*. Universidad Austral de Chile. 2013. <http://cybertesis.uach.cl/tesis/uach/2013/fma473i/doc/fma473i.pdf>
- Associació de Planificació Familiar de Catalunya i Balears <http://www.apfcib.org/>

Bibliografia

- Sida Studi <http://salutsexual.sidastudi.org/es/>
- Circular 1/2008, de la DGEPCCJ, sobre disposicions comunes de funcionament dels centres educatius. Article 49.
- Constitució espanyola. Article 25.2. *Les penes privatives de llibertat i les mesures de seguretat restaran orientades vers la reeducació i la reinserció social i no podran consistir en treballs forçats.*
- Constitució espanyola. Article 19. *Els menors de divuit anys no seran responsables criminalment d'acord amb aquest Codi. Quan un menor de l'edat esmentada cometi un fet delictiu pot ser-ne responsable d'acord amb el que es disposa la llei que reguli la responsabilitat penal del menor.*
- Creación Positiva, Associació Ciutadana Anti-Sida de Catalunya (ACASC), Associació Catalana per a la integració d'homosexuals, bisexuals i transsexuals immigrants (ACATHI), Sida Studi, Fundació Salut i Comunitat, etc.
- Defining sexual Health. World Health Organization. Geneva 2006.
- Instrucció 2/2005, reguladora de les comunicacions íntimes de les persones internes en centres penitenciaris de Catalunya.
- Instrucció 3/2009, relativa a la separació interior i peculiaritats del règim de vida de les persones transsexuals en els centres i unitats penitenciàries de Catalunya. Dret a la separació interior i/o assignació a un centre o unitat penitenciària d'acord amb la seva identitat sexual de gènere.
- Instrucció 2/2015, reguladora de les comunicacions íntimes de les persones internes en centres penitenciaris de Catalunya
- Llei orgànica General Penitenciària. Article 1. *Las Instituciones penitenciarias reguladas en la presente Ley tienen como fin primordial la reeducación y la reinserción social de los sentenciados a penas y medidas penales privativas de libertad, así como la retención y custodia de detenidos, presos y penados.*
- Llei orgànica 1/2015, de 30 de març, per la qual es modifica la Llei orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal. Modificació del règim de penes i la seva aplicació: presó permanent revisable. Incorpora la pena de "presó permanent revisable" per als supòsits d'excepcional gravetat, com és el cas dels assassinats especialment greus (Arts . 33, 35, 36, 76, 78 bis i 92 CP).
- Llei orgànica General Penitenciària. Article 16. *Qualsevol que sigui el centre en el que tingui lloc l'ingrés es procedirà, de manera immediata, a una completa separació, tenint en compte el sexe, emotivitat, edat, antecedents, estat físic i mental i, respecte als penats, les exigències de tractament.*
- Llei 11/2014, de 10 d'octubre, per garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per eradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia.
- Llei 3/2007, de 15 de març, reguladora de la rectificació registral de la menció relativa al sexe de les persones.
- Llei 14/2010, del 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència. Article 9. No-discriminació. *Els poders públics han de garantir el principi d'igualtat i eliminar qualsevol discriminació a infants o adolescents per raó de raça, sexe, idioma, religió, opinió política o d'una altra índole, origen nacional, ètnic o social, posició econòmica, condicions físiques, psíquiques o sensorials, estat de salut, naixement, orientació sexual o qualsevol altra condició personal o de llurs progenitors o representants legals.*
- Reglament Penitenciari. Article 1. *El presente Reglamento de desarrollo de la Ley Orgánica 1/1979, de 26 de septiembre, General Penitenciaria, regula la ejecución de las penas y medidas de seguridad privativas de libertad, así como el régimen de los detenidos a disposición judicial y de los presos preventivos*
- Reial Decret 190/1996, de 9 de febrer, pel qual s'aprova el Reglament Penitenciari. 3. *Serán clasificados en segundo grado los penados en quienes concurren unas circunstancias personales y penitenciarias de normal convivencia, pero sin capacidad para vivir, por el momento, en semilibertad. 4. La clasificación en tercer grado se aplicará a los internos que, por sus circunstancias personales y penitenciarias, estén capacitados para llevar a cabo un régimen de vida en semilibertad.*

